

کمیته حقوق مدنی و سیاسی تلاش کرده است با تدوین و تهیه راه حلها و راه کارهایی علیرغم محدودیتهایی که معاهده برای آن ایجاد کرده، به توسعه شیوه‌های نظارتی و اجرایی پردازد و حتی به تنویر و تفسیر مقررات میثاق کمک کند. برای روشن‌تر ساختن مقررات میثاق در عرصه مکانیسم و روشهای نظارتی، سازمان ملل متحد هنوز راه زیادی در پیش دارد. این راه هموار شدنی نیست مگر با همکاری کشورها. البته، ما امروز در بسیاری از نقاط دنیا هنوز شاهد نقض حقوق بشر هستیم، اما باید اعتراف کنیم که در عرصه آفرینش معیارها و هنجارهای حقوق بشر، سازمان ملل متحد، گامهای بزرگی را برداشته که انکار آن حتی برای سفسطه‌گرایان هم میسر نیست.

در پایان مراسم، سه نفر از دانش‌آموزان عضو انجمن کودکان ایرانی طرفدار سازمان ملل متحد اقدام به شبیه‌سازی یک جلسه بین‌المللی وضعیت بچه‌ها در یک اردوگاه نمودند.

دکتر سید محمد کاظم سجاد پور*

«مطالعات سیاست خارجی ایران در چشم‌اندازی کلان»

در تاریخ: ۱۳۷۸/۱۰/۲۰

چرا بحث مطالعه سیاست خارجی ایران مطرح می‌شود؟ اولاً سیاست خارجی کشور ما چیزی است که با جان و نان تک تک افراد جامعه سروکار دارد.

ادامه سیاست خارجی یعنی امنیت و زندگی روزمره. بدون مطالعه در مورد سیاست خارجی تأمین امنیت و زندگی عادی اقتصادی و تأمین حیات اولیه مشکل است. در دنیای سیاست جمله معروفی است که «جنگ به معنی شکست دیپلماسی است و کار دیپلماسی جلوگیری از جنگ است.» این نشان می‌دهد که سیاست خارجی در همه جای دنیا چیزی است که با زندگی روزمره افراد سروکار دارد اما بحث در مورد آن ممکن است بحث مربوط به نخبگان باشد.

ثانیاً با مطالعه سیاست خارجی ایران می‌توانیم به قانونمندیهایی که در روابط خارجی

ایران وجود داشته دسترسی پیدا کنیم. ما در طول تاریخ چه الگوهایی داشته‌ایم و چه الگوهایی دیگران در رابطه با ما داشته‌اند. با مطالعه و بررسی این قانونمندیها حتی می‌توان به درجه‌ای از پیش‌بینی رسید و در نتیجه، بهتر تصمیم‌گیری نمود.

ثالثاً با مطالعه سیاست خارجی می‌توان ظرفیت سازی نمود، یعنی ظرفیتها را مشخص کرد.

- منظور از مطالعه سیاست خارجی ایران چیست؟ در این بحث می‌توان رفتار دیگران با ایران و رفتار دیگران با ایران را مطرح کرد. منظور از بحث سیاست خارجی فقط یک دوره خاص نیست. بلکه از دوره صفویه که سیاست خارجی منظم در ایران مطرح می‌شود، قابل بررسی است. اما به طور خاص تأکید بر روی سیاست خارجی ایران معاصر و دو دوره گذشته است. و منظور از این مطالعه، فهم آن چیزی است که اتفاق افتاده و اینکه چرا این اتفاقات افتاده و چگونه می‌توان آنها را قانونمند کرد. در بحث مطالعه سیاست خارجی، بحثی به نام منافع مطالعاتی وجود دارد، بدین معنی که کشورها صرفاً منافع اقتصادی، سیاسی و نظامی ندارند. این که در مورد یک کشور چه مطالعاتی صورت می‌گیرد و چگونه بحث می‌شود از پیکره کل منافع ملی آن کشور است.

- مطالعات سیاسی خارجی ایران در دنیا چه وضعیتی دارد؟

از نظر تعداد و کمیت، افرادی که به مطالعه ایران می‌پردازند حدود ۴ تا ۵ هزار نفر هستند. مراکز متعددی در سرتاسر دنیا پراکنده هستند که مستقیم یا غیرمستقیم در مورد ایران مطالعه می‌کنند.

از این تعداد حدود ۵۰۰ نفر در مورد سیاست خارجی ایران مطالعه می‌کنند و همچنین از این تعداد حدود ۴۰ تا ۵۰ نفر تمام وقت در مورد سیاست خارجی ایران مطالعه می‌کنند که حدود ۲۰ تا ۳۰ نفر از آنها سرآمد هستند.

از نظر دسته‌بندی سه نسل درگیر مطالعه سیاست خارجی ایران هستند. نسل اول، نسل جنگ جهانی دوم و که این نسل نگرانی مطالعاتی‌اش با نسل دوم که نسل ویتنام است متفاوت می‌باشد. نسل اول ژئواستراتژیک فکر می‌کند. نسل دوم، نسل انقلاب

هر کدام از این نسلها ابعاد خاصی را مطالعه می‌کنند. مثلاً نسل انقلاب و گروگانگیری مطالبی که می‌نویسد در رابطه با تهدید ایران است و نسبت به دیگران و نوع نگرشش اخطارگر است.

از نظر کیفی، سه گرایش مارکسیستی، لیبرالی و تا حدودی ناسیونالیستی قابل تمیز است. در اینجا باید به گرایشات منطقه‌ی نیز اشاره کرد. نوع نگرش و مطالعه سیاست خارجی ایران در غرب و دنیای عرب و شرق آسیا متفاوت است. در غرب مخصوصاً در ۲۰ سال گذشته به ایران به عنوان یک مزاحم نگاه شده است. در دنیای عرب به عنوان یک رقیب و در شرق آسیا به عنوان یک شریک احتمالی و این مسأله در روح مطالعات مربوط به سیاست خارجی ایران کاملاً مشهود است.

از نظر مطالبی که این مطالعات تحت پوشش دارند، باید گفت یک سری از موضوعات مستقیم در مورد ایران است که عمدتاً به روابط ایران و همسایه‌هایش، ایران و اروپا و ... مربوط است و یک سری دیگر از موضوعات در مورد ایران هستند. اعم از صلح خاورمیانه تا اتمی شدن هند و سیاست‌های خلع سلاح.

عمدتاً منابع مورد استفاده در همه این مطالعات دست دوم است، یعنی منابع دست اول (مشاهده از نزدیک) خیلی کم است.

کارهای آرشیوی به مطالعات سیاست خارجی ایران غنای خاصی بخشیده و در کشف قانونمندیها و الگوهای تکراری روابط ایران با دیگر کشورها می‌تواند کمک بسیار مؤثری بکند.

تاریخ شفاهی به عنوان منبع، سهم عمده‌ای را در مطالعه سیاست خارجی ایران ایفاء می‌کند. اولین پروژه آن مرکز تاریخ شفاهی ایران در دانشگاه هاروارد بود. پروژه‌های دیگری هم در خارج کشور در حال اجراست. در رابطه با دوره بندیهای تاریخی، این مطالعات به لحاظ مطالبی که مربوط به قبل از انقلاب و بعد از انقلاب می‌باشد حائز اهمیت است. البته آرشیوهای موجود، به قبل از انقلاب بر می‌گردد. هنوز آرشیوی مربوط به دوره انقلاب موجود نیست.

سوم، سیاست خارجی دوران امام و سیاست خارجی دوران بعد از امام و... اما به نظر من دوره‌بندی دوره بعد از انقلاب هنوز یک حالت سیال دارد. منتها دوران قبل از انقلاب منظم‌تر شده است. در خود ایران مطالعه در مورد سیاست خارجی ایران چندان پیشرفت نکرده است.

چند کتاب منتشر شده که نوعاً کتابها توصیفی و بعضاً تبلیغی ترویجی هستند. اخیراً نیز چند مقاله تحقیقی منتشر شده است.

در رابطه با سیر، محتوا و عملکرد سیاست خارجی، کل دوره بعد از انقلاب را می‌شود دسته‌بندی کرد. در مورد سیر سیاست خارجی ایران نظراتی که بیشتر وجود دارد این است که سیاست خارجی ایران بعد از انقلاب ادامه سیاست قبل است. عده‌ای در مورد سیر سیاست خارجی ایران بعد از انقلاب می‌گویند که این سیاست در حال تداوم و تغییر است. عده‌ای که از نسل سوم هستند، استدلال می‌کنند که ایران یک بحث جدید است و مفاهیمی مثل دولتهای غیرمنطقی را مطرح می‌کنند. تمام تئوریهایی که سعی کرده‌اند دوره جدید روابط بین‌الملل، یعنی دوره بعد از جنگ سرد را مطرح کنند به نحوی راجع به ایران بحث کرده‌اند. مثلاً هائینگتون در بحث برخورد تمدنها، ایران را مطرح می‌کند یا پال‌کندی در تئوری قدرتهای میانه بحث ایران را طرح کرده است. از نظر محتوا خیلی از این کتاب‌ها محتوای سیاست خارجی ایران را یک محتوای توسعه‌طلبانه می‌دانند و مطرح می‌کنند که رفتار سیاست خارجی ایران بر هم زنده نظم موجود است. بعضی‌ها در رابطه با محتوا گفته‌اند سیاست خارجی ایران تأمین‌کننده امنیت ملی است. بعضی از عربها نوشته‌اند سیاست خارجی ایران در جهت تأمین منافع ابرقدرت منطقه‌ای ایران است.

از نظر عملکرد، برخی از نوشتارها انتقاد می‌کنند که ایران نتوانسته اولویتهای سیاست خارجی خود را تعیین کند. از مسأله‌ای به مسأله دیگر می‌رود و قدرت تعیین اولویت را ندارد، و مفهوم دوگانگی رفتار ایران و فقدان انسجام آن در این بحثها مطرح می‌شود. در مجموع در همه این ادبیات چه منفی و چه مثبت نقاط قوتی وجود دارد. در همه

این است که بعضاً رگه‌های واقع‌بینی در این ادبیات وجود دارد. سومین نقطه قوت این ادبیات این است که به هر حال این موضوع در دنیا به یک رشته تبدیل شده است. نقاط ضعفی هم وجود دارد: اول ضعف تئوریک، در این بحث زاویه نگرش بیشتر توصیفی است تا تجزیه و تحلیلی و تبیینی. دیگر اینکه در این مطالعه به منافع ملی ایران توجه نمی‌شود. و همچنین درباره بسیاری از مسائل ایران مطالعه جدی نشده است. اگر از دید کلان نگاه کنیم در این رشته حفره‌های خالی مطالعاتی زیادی وجود دارد.

و اما مطالعه سیاست خارجی ایران چطور باید باشد؟ ما ایرانیان باید این نگرش را جدی بگیریم و یک نگرش علمی نسبت به آن داشته باشیم. همچنین باید متدولوژی و روش تحقیق در این رشته شکل بگیرد. فرهنگ نگرش ما نسبت به مطالعه سیاست خارجی نیز باید تغییر کند.

کلاً مسأله سیاست خارجی در ایران یک مسأله دولتی تلقی می‌شود. در این رابطه باید پیوندی بین دستگاه اجرایی و دستگاه فکری صورت بگیرد. درس سیاست خارجی باید جدی‌تر گرفته شود. ابعاد انسانی سیاست خارجی نیز باید مورد توجه قرار بگیرد. در این سخنرانی سعی شده به ۴ سؤال اساسی زیر در رابطه با مطالعه سیاست خارجی ایران پاسخ داده شود:

۱. چرا بحث مطالعه سیاست خارجی ایران مطرح می‌شود؟
۲. منظور از مطالعه سیاست خارجی ایران چیست؟
۳. وضع مطالعات سیاست خارجی ایران در دنیا چگونه است؟
۴. مطالعه سیاست خارجی ایران چگونه باید باشد؟

دکتر بهزاد شاهنده*

«چین و سازمان تجارت جهانی»

در تاریخ: ۲۷/۱۰/۱۳۷۸

از بنجامین فرانکلین نقل شده است که: «هیچگاه کشوری به واسطه تجارت نابود